

No 163

279041

BLAJUL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL I. No. 1 IANUARIE 1934

Biblioteca Universitatii din Cluj
N. 685 / 15
EXEMPLAR LEGAL

279071

Pornim la drum.

*Credința în Dumnezeu și dragostea de neam
ne vor lumina pașii. Troițele dela răscruci ne vor
feri de mocirlă și bălării.*

*Vom dărui tiparului gândurile noastre, presă-
rând printre ele nestemate vechi din biblioteci și
arhive.*

Pornim cu gândul fără de prihană.

*Drumul îl vrem străjuit de mâni prietenești, în-
tinse cu acelaș consemn: pelerini, fără ezitări, spre
zi de sarbătoare a sufletului!*

11/11/11

Gânduri de Crăciun

Tăcere prevestitoare de veste. Un sgomot la fe-reastră, și cântecul începe lin, melodic:

Sculați boieri nu dormiți...

Sunt colindătorii.

Purtat de vraja cântecului, gândul meu, hoinarul, pornește drumuri.

„Veste mare aduc vouă“.

Un glas de înger, crainicul păcii și bucuriei, a străbătut porțile sufletelor primitoare, însetate de ade-văr și bine. În peștera din Betleem s'a născut din Fe-cioară Mesia, profeșitul veacurilor, balsamul inimilor pline de chin, și țintă odihnitoare a minții sbuciumate.

Tresaltă, suflete al meu, și cântă!

N'auzi glasuri îngereste, din altă lume, purtate pe unda dorurilor sădite în tine, care-ți murmură la urechi vestea mare?

Deschide-ți larg porțile, suflete al meu, ș'o primeștel

Magii din răsărituri luat-au drumurile pustiei și conduși de steaua minunată, au ajuns să vadă cu ochii lor minunea. Au căzut înaintea Celui fără de început și închinându-se I-au adus daruri: aur, smirnă și tămâie.

Adună-ți, suflete, comorile! Steaua credinții așteaptă să-ți lumineze drumul. Ia aurul gândurilor, smirna ni-zuințelor tale și tămâia purtătoare de bunămireasmă, și pornește spre Cel născut în iesle!

Ți-e teamă de greutatea pustiei?

Spinii potecilor neumbrate, sădiți de mâinile arvu-nite răului, te vor sgâria, dar nu te vor opri în drum; nopțile pline de besnă și întuneric îți vor fi luminate de steaua sfântă.

Ia-ți comorile, suflete al meu, și pornește!

Păstorii împrejurimilor, la auzul vestei au alergat la Isus, aducându-i prinos simplitatea lor nevinovată.

Bătrâni gârboviți, cărunți și răzemați în cârjă; flăcăi plini de sănătatea muntelui cutreierat pe urma turmelor; copilandri, în ochii cărora râdea lamura vieții, și-au plecat genunchii în fața copilului minune.

Frânge-ți genunchii, suflete al meu, și te 'nchină!

Cor de cheruvimi și serafimi, însoțit de pământești glasuri, întona măreț imn de slavă. Lumea întregă oftă ușurată. Păcatul de veacuri se sgudui din temelii și bolțile tăriei răsunară de cântecul purtător de laudă „Mărire 'ntru cele de sus lui Dumnezeu“.

Unde sunt astăzi cântăreții biruinței? Unde-s limpezii stropi de rouă, care să se ridice întru întâmpinarea răsăritului de soare?!

Ridică-te, suflete al meu, și-L cântă.

La porunca lui Irod, pornit-au crainici în lung-latul împărăției, să caute pe noul născut împărat al Iudeilor. Dar, îngerul Domnului s'a arătat în vis lui Iosif și i-a îndrumat pașii spre Egipt. În turbarea lui, Irod dădu poruncă, să fie uciși toți pruncii dela doi ani mai la vale. Văsduhul răsună de strigătul mamelor îndurerate; aburul sângelui se ridică spre ceruri, jertfă fără de prihană.

Câți nu caută, Doamne, și astăzi, să Te ucidă!? Orbiți de patimi și de puterea minții lor, nu vreau împărat străin. Neputincioși să-Ți facă răul — căci domnești în cerescul Egipt —, isbesc cu otrava lor în suflete nevinovate.

Fii tare, suflete al meu, și cântă! Cântă! căci astăzi s'a născut Stăpânul.

Noapte târzie.

Imbrăcată în tăcere, natura își doarme truda; gându-mi obosit se leagănă în brațele somnului.

La căpătâi cu Domnul, suflete al meu, te odihnește!

Virgil Stanciu.

Floare albastră

Trupul tău:
sfeșnic de vechie
la icoana Preacuratei;
chipul:
candelă aprinsă 'n
sanctuarul pur al artei,
mi-a trecut pe sub fereastră.

Somnul,
adormit cu mine,
'nalță ploape obosite
și văzând minunea-albastră
a plecat.

Gândul meu îndurerat,
noapte,
palidă mireasă,
lasă
nu-l mai legăna...
A plecat, s'a dus cu somnul
după tine floare albastră.

Noapte

Noaptea 'ncinsă 'n
brâu de calea laptelui
s'a trezit
clipind din genele prelungi.
Tăcerea,
tremurând în sân iubire,
i-a întins,
pe disc de lună,
la grumaz să pună salbă:
căprioară albă
— visul meu. —

V. Fulcea.

Fenomenul literar contimporan

I

Ceeace isbește ochiul observatorului atent, în viața contimporană, este *frământarea*, experimentată interior, ca sbucium sufletesc, exterior, printr'o accentuată tendință de schimbare a instituțiilor, mentalității și valorilor postulate de lumea modernă.

Acest proces este întreținut de invaziunea maselor în viața publică, căci pășirea maselor pe teren politic a desechilibrat viața contimporană.

Pregătite sumar prin teoreticienii cari au premers revoluția franceză, masele s'au trezit din letargie și au început ofensiva de eliberare față de trecut, cu tendința de a-și clădi o viață nouă. Echilibrul din viața socială și politică s'a frânt atunci prin îndepărtarea instituțiilor de origine medievală cari ordonau viața individuală și colectivă, când clasele sociale și ereditatea fixau poziția socială și delimitau rolurile, — s'a proclamat libera circulație a valorilor proporțional cu meritul individual și prin ea individualismul, înaintându-se cu pași repezi spre democrație.

Răsboiul mondial a venit tocmai la timp să dea un impuls nou și mai accentuat frământării contimporane. Prin el, sufletul maselor a fost și mai mult răscolit; echilibrul ce reușise să se stabilească măcar aparent prin instituțiile patronate de mentalitatea democrată a fost rupt iar astăzi trăim consecințele acestei rupturi. Lumea noastră, îndrăgostită de idealul democratic și individualist, se vede răscolită și sdruncinată până în temelii. Instituțiile ei sunt o osatură șubredă pentru viața socială și de stat; valorile depreciate, o criză acută, nimicitoare de energii și elanuri, bântuind în toate ramurile de activitate omenească. Și, deocamdată, nu se cunoaște nici un principiu sigur care să stabilească o armonie.

între tendințele cari frământă viața contimporană. Masele, puse în mișcare și-au pierdut echilibrul și, în tocmai ca un uriaș dirijabil, nu pot fi, ușor, readuse la ordine.

II

Literatura, ca expresie a vieții, n'a rămas streină de prefacerile sociale. S'a integrat organic în tragismul vieții contimporane. Ca seismograf, i-a înregistrat pulsațiile, a trăit și înfățișat în evoluția ei, frământarea, sbuciumul și neliniștea sufletului contimporan, legându-și soarta cu destinul vieții sociale și politice.

În primul rând proclamă ruperea cu trecutul, lărgirea cadrelor și orientări noi, atât ca izvor de inspirație cât și ca tehnică literară.

Semnalul a fost dat de romantism, pe timpul când în viața socială și politică aveau loc primele mișcări de mase. Scriitorii romantici, cei dintâi, au venit cu un nou fel de a vedea și înțelege realitatea și sufletul omenesc, începând lupta de răsturnare și primenire a vechilor formule literare, cu caractere bine definite, în care se închidea literatura clasică.

Realitatea văzută de clasici, după modelul eleat, ca *statică*, un întreg închis, încremenit și armonios, patrona o literatură asemănătoare, cu legi fixe, izvoare de inspirație și tehnică precizate și de nedepășit. Scriitorul era constrâns să se conformeze lor. Prin aceasta spiritul creator era înlănțuit; nu putea rătăci unde voia. Realitatea, după romantici nu este ceva static, complet făcut și încremenit, ci este ceva ce se face. Realitatea este *dinamică*; se transformă continuu, se face și desface în fiecare moment pentru că se luptă în sânul ei, tendințe contrare. Destinul vieții este sbuciumul și lupta, o luptă de autocreație, un efort de a-și clădi singură un echilibru în mijlocul conflictelor imanente.

Acest caracter, de continuă prefacere și sbucium din sufletul omenesc, este prezentat în literatura romantică. Sufletul tragic dar echilibrat, armonic, un tot făcut, ca un bloc de granit al clasicului, este înlocuit prin cel problematic, de veșnică neliniște și frământare, *faustic*, al romanticului.

Romantismul, lărgeste și multiplică mult, foarte mult, izvoarele de inspirație.

Scriitorii clasici erau preocupați, cu analiza sufletului omenesc și cu înfățișarea tragediei lui atunci când olimpianul echilibru din el era amenințat să se sfarme. Zugrăveau abil și cu profunzime conflictele sufletești. Nu au ieșit decât rareori de aici, din planul subiectiv și atunci tangetial, ca să se coboare în natură. Clasicii înțelegeau și apreciau puțin frumusețile naturii, de aceea locul naturii în opera lor este neînsemnat. Scriitorii romantici dimpotrivă apoteozează natura, natura sălbatecă și primitivă, clocotind de viață chinuită și turbure, întocmai ca fausticul lor suflet, unde găsește o întreagă gamă de stări sufletești asemenea celor din conștiința omenească; văd natura însuflețită luând parte la toate suferințele și bucuriile omenești și pe om faternizând cu ea într'o indisolubilă unitate.

Apoi, clasicii aduceau pe scenă numai oameni de elită, din clasa de sus. Cei mulți nu aveau ce căuta în operele de artă, pentru că aveau un suflet simplu, lipsit de sentimente nobile și pasiuni puternice; nu erau, cu alte cuvinte personalități formate, bine cristalizate și definite, hotărâte, în lupta vieții. Romanticii se coboară din palatele aristocratice, ale celor puțini, în lumea celor mulți. Iși caută eroii acolo, mergând alături de ei pe stradă, în fabrici, închisori etc., convinși, că și în aceste locuri se petrec tragedii, se sbat ființe omenești și fiecare dintre ele are un suflet ca ori ce aristocrat, un suflet animat de patimi și doruri, un suflet neînchegat, e drept, dar care se clădește în fiecare moment, pentru că nimic nu este făcut pentru romantici.

*

Prin aceste tendințe romantismul schițează notele caracteristice ale fenomenului literar contemporan și direcția în care va merge. Se rupe cu un trecut. Izvoare de inspirație și formule literare socotite până atunci neestetice sunt admise în artă. Prin ele literatura este coborâtă tot mai jos din înălțimea unde era ținută de clasici, se democratizează, întocmai cum se democratizează în viața socială, instituțiile, pentru că învadează și aici masele după cum au invadat în viața de stat.

Și odată început, procesul de democratizare continuă. Formula romantică suferă transformări, duce la naturalism și realism, cari merg până la capăt pe căile indicate de romantism.

Dragostea romanticilor pentru natură și viață se accentuează mai mult în sânul celor din urmă două curente literare. Scriitorii naturaliști și realiști, mai ales, descind în lumea puțin cunoscută până atunci, a celor nevoiași, se apropie de sufletul maselor preocupați de tragedia vieții de acolo. Apare astfel o literatură care dă în vileag viața milioaneilor de anonimi, cu sufletul sdruncinat, stăpâniți de patimi, plăceri și bucurii, o viață tot atât de complexă ca și sus, în palate, aceeași dramă omenească, poate nu așa de rafinată, dar aceeași. Sutletul lor, a celor mulți, își găsește expresia și realizarea în operele literare. Pentru că tendința literaturii, este să exprime eternul din sufletul omenesc. Numai că eternul din om este văzut de unii în ceea ce coboră nu înalță sufletește. Se prezintă, astfel în operele literare, viața decăzută a mahalalei, cârciumei, tavernei cu tot ce e josnic și trivial care în loc să înalțe și să spiritualizeze sufletește, demoralizează.

*

Așa că literatura, odată cu dărîmarea, prin romantism, a zăgazurilor clasice în care era stavilită activitatea scriitorului și odată spiritul creator, vagabondul dornic de nou și original, eliberat de orice jug, a descins din Olymp pe pământ, s'a coborît jos de tot, într'un punct diametral poziției unde era altădată.

III

E natural ca ajunși aici să punem întrebarea: de ce literatura contemporană, animată de un suflet nou, sufletul romantic, regenerat la început, a alunecat pe alt plan și a coborît atât de jos? De ce spiritul creator, lăsat liber, s'a legat de pământ în loc să urce panta idealului?

Dacă se descifrează dorința atotstăpânitoare în sufletul scriitorilor, animatoare a muncii lor, se desvăluie o primă cauză, nu chiar esențială, dar în parte măcar, explicativă: *originalitatea*. Ori ce scriitor o dorește. Face eforturi ca să se realizeze cât mai personal; opera lui să fie unică și specifică atât

ca izvor de inspirație cât și ca tehnică. Vrea ceva nou, nou de tot care să epateze și să-l impună. Ori, noutatea nu se oferă de-a gata; trebuie căutată. Și scriitorii o caută. Deschid drumuri pe teritorii neumblate, exploatează tot ce găsesc acolo, cu mijloace vechi refăcute sau cu altele, de tot noi. Dar, după o vreme, materialul aflat, frământat și modelat mereu, se consumă, — subiectele de tratat se epuizează — iar mijloacele de exploatare devin neputincioase față de noile cerințe ale spiritului. Atunci se procedează la o revizuire și refacere a cadrelor sau sunt părăsite, deschizându-se drumuri noi, cu perspective noi de creație. În noul domeniu se procedează la fel. Elanuri de început, apogeul realizării, declin, refaceri și apoi, părăsire, cu abordarea altor căi, pentru că spiritul omenesc, nu vrea să cunoască margini nici oboseală.

Însă goana după originalitate nu deține toată explicația fenomenului literar contemporan. Prin ea nu se vede decât o latură a problemei: cea externă, de manifestare. Există alta, internă. Ea îl tâlcuiește. Pentru că cu toate exploatările făcute, destul de multe de alt fel, în sânul vieții, ea, este încă destul de bogată în conținut și forme de manifestare ca să servească și pe mai departe ca material de inspirație. Spiritul găsește oricând motive noi de creație și mijloace să se realizeze în opere cari să înalțe viața, nu să o coboare, să o spiritualizeze nu să o târască în noroiu cum face mare parte din literatura contemporană, dacă are rigoarea necesară, dacă forțele lui creatoare nu sunt în descreștere, sau, eventual epuizate. Când însă elanul creației s'a obosea, operele spirituale suferă delaxări; nu mai au vitalitate.

Și acesta este cazul, după părerea multor gânditori, cu spiritul care a clădit și însuflețește literatura din vremea noastră.

Nu numai literatura dar toată cultura europeană. Frământări și eforturi continui, cu cristalizări în instituții sociale și valori culturale, i-au secătuit forțele, iar acum se simte sleit și bătrân, neputincios să le susțină și să le dea viață pe mai departe.

Geme zdrobit sub propriile lui creații. Semne neîndoielnice o arată. Se răstoarnă instituții, se distrug mentalități, depreciază valori, domnește desgustul față de tot ceea ce este

normă de conduită și stavilă contra pornirilor necivilizate omenеști; în schimb o goană nebună după plăceri, iar spiritul asistă neputincios la desagregarea operei sale, fără să poată începe ofensiva de purificare a vieții, dându-i o temeinică orientare nouă.

În sânul acestei vieți de ansablu, omul modern se simte obosit, nervos, incapabil de eforturi mari și sistematice. Își simte sufletul dezechilibrat, veșnic frământat și neliniștit, desgustat de viață, mai ales de viața înaltă, a gândului. Emoțiile puternice și eforturile intelectuale îl obosesc. De aceea nu le caută, și le evită, cât poate. Aleargă în schimb după plăceri mărunte, comune și superficiale cari, fără sfortări mari, îi dau senzația că trăește încă. Se lasă cuprins de frenezia plăcerilor disprețuind tot ce până acum considera înalt și frumos, morală și autoritate.

Acest spirit al vremii tâlcuiește fenomenul literar contemporan. Literatura, ca expresie a vieții, înfățișează frământarea și tendințele timpului, exprimă felul de a gândi, simți și voi al contemporanilor; atitudinea lor în fața lumii și vieții, năzuințele și pasiunile lor; *este un document al epocii în care apare.*

Literatura din zilele noastre prezintă sufletul faustic, veșnic frământat și neliniștit al omului contemporan, supra-saturat de cultură și gata să fie strivit de civilizație, în schimb dornic să cunoască și să trăiască intens viața, viața primitivă, instinctuală, unde nu se cunosc „minciuni convenționale“ cari, prin forța lor coercitivă, împiedecă manifestările naturale ale vieții. — Unii scriitori, mai ales cei cari urmăresc câștigul material de pe urma scrierilor, scriu după gustul publicului, abuzează deci de spiritul vremii, îi speculează preferințele întreținând o literatură obscenă și trivială, fără valoare estetică, o literatură de stradă, cum poate fi numită de oarece coboară sufletul din înălțimile pure ale idealului, unde ar trebui să-l urce, în apele mocirloase ale materialității. Se scrie și tipărește o literatură obscenă, se caută expresii dure și triviale, socotite până acum neliterare, toate acestea cu intenția, să ațâțe simțurile și să epateze spiritele cititorilor.

Lumea citește și gustă asemenea literatură. O citește și gustă foarte mult. Admiră libertatea expresiilor și descrierilor

făcute de autorii contimporani și subiectele tratate, subiecte cari te poartă prin mahalale, bordeluri, cârciumi, taverne etc., tot locuri unde viața se distruge și intră în descompunere, iar sufletul își pierde orice simț moral și avânt nobil. Este o goană nebună după asemenea literatură.

Însă nu în funcție de această *modă literară* trebuie să se judece fenomenul literar contimporan. De aici se privește numai o parte, o minimă și superficială parte. Pentrucă să nu se exagereze, alături de literatura de stradă, literatura la modă, foarte bogată și mult apreciată de mulțime, simptomatică desigur pentru viața europeană, există una alta, a marilor maestri, câțiva, ușor de numărat, aceea care va rămânea și va sta ca cheazășie a frământării lumii contimporane, pe viitor. În operele lor, obscenului îi este refuzată valoarea estetică; frământarea și neliniștea sufletească, goana după plăceri a omului contimporan, sunt prezentate, în ele, ca semne ale timpului cari vădesc decadența și desagregarea vieții europene, nu sunt înfățișate ca țeluri vrednice de urmărit, cum fac scriitorii literaturii de stradă. Acolo, în operele marilor maestri, se găsește cristalizat adevăratul suflet al vieții contimporane și acolo trebuie căutat. Marea mulțime, *prostul colectiv*, după expresia plastică a dlui Dragoș Protopopescu, nu o face însă. Nu o face fiindcă i se cere un efort prea mare ca să o înțeleagă, iar ea, mulțimea, prin firea ei este leneșă intelectual; urește gândirea. De aceea rămâne la ceea ce este superficial în literatură, la moda literară, care îi ațâță simțurile și îi dă senzații ușoare pe cari le poate gusta fără să facă un efort spiritual intens.

Totuși, ceea ce înfățișează literatura contimporană sub cele două aspecte ale sale: literatura de stradă și literatura marilor maestri, este acelaș lucru; apatia spiritului creator european și prin el, lipsa de orientare și vitalitate a creațiilor lui secondate de o criză și nesiguranță distrugătoare de elanuri și energii pe cari, cea dintâiu, le prezintă așa cum le trăește mulțimea cu gustul ei viciat; iar cea din urmă așa cum le simt personalitățile de mare format, în opera cărora tragismul vieții contimporane își găsește adevărata expresie.

IV

În cecece se petrece acum însă în viața contemporană nu este nimic nou. Frământarea și transformarea, în viață, sub toate aspectele lor, au existat întotdeauna, nu este ceva specific lumii noastre. Le-a cunoscut și trăit lumea egipteană, caldeo-asiriană, greco-romană — spre a menționa câteva, cele mai importante pentru istorie. Acele lumi, cu sisteme de civilizație și cultură bine definite, au cunoscut entuziasmul creației, al creșterii și al disoluției, evoluția deci, în dublul ei sens: ascendență de progres, când viața urma în mersul ei, un urcuș dela simplu la compus, mai exact dela imperfect la perfect; apoi, un mers descendent, de coboriș, când disoluția și-a început opera în sânul lor și, prin ea, a început declinul, preludiul morții, venită să pună capăt oricărei străduințe vitale și spirituale. Și dacă lumea contemporană trăește acelaș proces de frământare și transformare nu trebuie să ne mire, destinul vieții fiind acelaș, ori unde și ori când. Aceeași dramă, alți actori. Chestiunea e să se știe dacă curente noi, cu pretenții regeneratoare, ce-și fac loc în ideologia lipsită de vlagă din zilele noastre, sunt curente de primenire sau vestesc sfârșitul. Pentru că încercări de revenire la normal, lupte pentru crearea unui echilibru social și spiritual, sunt.

Efectele lor însă nu se pot prevedea, și ca atare prognosticurile sunt riscante. Căci, după cum am spus mai sus, nu se știe dacă ele însemnează regenerare sau notează ultimele svârcoliri ale unei vieți în plină agonie a disoluției.

Ion Covrig Nonea

Il duc pe popa

I.

preotului **Giurgiu**

Părintele Mare Gheorghe sta la masă și mânca de amiazi. În odaia scundă, unde se auzia zumzetul neîncetat al muștelor, fălcile părintelui făceau un sgomot ciudat ca o apă ce se lovește regulat de mal.

În cămașă, cu mâinile păroase, sufocate până la coate, împătura cu chibzuială, cum ai împătura o batistă de mătăasă, plăcintele moi, cu urdă și le vâra în gură, întregi.

Li era mai mare dragul preutesii să se uite la el.

— Mâncă, mâncă, zise ea, că în anul acesta nu mai mânci altele. Gata cu urda.

Părintele cu mâinile și buzele pline de unsoare, dete numai din cap și mormăi ceva care însemna: „păcat, îmi pare tare rău“.

Înalt, spătos, cu cioc și cu cisme, preotul era unul din acei voinici duhovnici ardeleni care schimbându-și portul, ar fi putut fi luat tot așa de bine drept ofițer.

Nu odată li s'a întâmplat acestor preoți, să arunce odăjdiiile și sărind pe geamuri din biserica ce ardea, să pună mâna pe arme.

Trebuiau să aibă deopotrivă de tari, cuvântul și pumnul.

Preotul secerase până la amiazi în rând cu lucrătorii. Grăul era ca trestia, fără pic de buruiană, și secerătorii tăia-seră pe capete.

Preuteasa numai cu mare greutate îl rupsesse dintre oameni. Făcuse plăcinte cu urdă și neavând ce împărți cu toți, trimise vorbă în hotar: „să vie popa îndată, acasă că o venit un domn mare“.

În vreme ce preotul mânca, ea nu mai prididea cu vorba: „cât au secerat! „cine seceră mai bine“ ori „câte clăi au pus“.

Preotul, cu gura plină, ridica mâna în sus și-i arăta pe degete.

— Pe popa din Petrid, l-au deținut ieri, la târg, zise preuteasa, printre vorbe.

— Nu mai spune! Cum? De ce?

— Nu știi! Mi-a spus Ravica, țiganca aceea ce umblă cu aee. S'a dus cu boii la târg, a venit poliția, i-a luat boii și i-o dat în seama unui om, să-i aducă acasă, iar pe el l-o închis.

Preotul luă șervetul ce stătuse până acuma neîntrebuințat și după ce își șterse gura, mustățile, începu să-și răsucescă alene o țigară.

Petridul era vecin cu Prunișul. Satele erau așezate pe valea răcoroasă a Hăsdății, înșiruite unul după altul pe cele margini a șoselii ce iasă din Turda, urcă muntele Neteda pe la Copand în sus și se pierde în pădurile Munților Apuseni.

Cu „fratele Luca“ fuseră împreună în seminar. Dacă atunci nu erau mari prieteni, mai târziu, când au ajuns preoți, prin locuri streine, s'au apropiat tot mai mult, s'au iubit.

În zilele scurte de iarnă, „întârziind“ amândoi prin Turda, se întorceau noaptea împreună și urcând muntele, sub clarul strălucitor de lună, stând într'o trăsură, cu sticla de vin la picioare, în vreme ce caii celeilalte veniau încet în urmă, vorbeau despre vremurile de altădată, despre necazurile preoției.

Părintele se lăsă pe marginea patului de alături și prin fumul de țigară, privea tavanul scund, „pictat“ de preuteasa cu o culoare galbenă, spălăcită.

— Dacă au ajuns la Petrid sunt aproape, se gândi, și uitându-se spre nevestă, îi fu teamă să nu-i priceapă gândurile.

Vremurile erau tulburi. Răsboiul era în toi, circulau tot felul de vești neliniștitoare. Prin sate veniau oameni necunoscuți: vânzători de oale ori cumpărători de râze; stau de vorbă cu sătenii întrebându-i „ce mai spune de politică, popa, ori dascălul român?“ Plecau apoi ca și cum n'ar fi fost și în urmă, după câteva zile, venia un ordin scurt; cutare să fie închis, cutare să fie observat.

La o zi a târgului, un român, care a bătut cu degetul o oală și zise că „sună românește“, fu închis și întorcându-se dela poliție, muri pe drum.

Ziarele ungurești țipau ca din gură de șarpe împotriva „trădătorilor valachi“, care i-au atacat pe la spate, și cereau ca toți Românii să fie spânzurați.

Se vorbea despre deportarea preoților la Szegedin.

Preotului îi veni în minte, întâmplarea din Sâmbăta trecută, când fusese în Turda, unde întâlnindu-se, în drum cu niște olari cunoscuți, aceștia nu numai că nu-l salutară ca de obicei, dar după ce trecură, auzi pe unul că zice: „popă vallah puturos“.

Toate aceste lucruri se întâmplau de multă vreme, dar nu-l mișcaseră, le văzuse și trecuse pe lângă ele ca pe lângă niște lucruri fără însemnătate, cari nu te privesc personal și nu le simți ascuțișul.

Acum își dete seama că focul ce ardea departe, se apropie, se simte dogoarea puternică, miros de arsură și îi fu teamă să nu-l cuprindă....

Câteva gânduri mai bâzăiră în capul părintelui ca niște albine închise între geamuri. Apoi timpul se opri, deodată.

Țigara îi căzu din mâna întinsă spre pământ.

Preuteasa o călcă fără sgomot și după ce potrive pălăria pe ochii părintelui, ieși afară, închizând încet ușa...

Vremea curge mereu.

Atmosfera cețoasă, vineție. Părintele Mare Gheorghe, merge anevoie printr'o pădure desfrunzită. Drumul e glodos, picioarele îi intră până la genunchi și e nevoit să se oprească pentru a și le putea scoate din noroiul cleios.

Printre copacii gălbui, plouați, își scot capetele animale fioroase. În mărăiala lor se deslușesc sunete guturale, ungurești.

Una dintre fiare se repede la preot, îl înșfacă de haină și după ce-l trage la o parte din drum, îi linge mâinile....

Părintele tresare; tremurând, clipește din gene și ascultă. Apoi se scoală într'o rână.

În odaie e o nădușeală ucigătoare; cămașa udă-leoarcă s'a lipit de corp. — În camera vecină se aude vorbă străină. Uitându-se prin geamul din ușă, zărește pe plutonierul din Micuș, Dabronic, stând de vorbă cu preuteasa.

Mai la o parte, un sergent „nou“ pe care părintele nu-l cunoaște, se uită la chipul încrunțat de mare închizitor al vlădicului.

— De ce nu ședeți, le spuse părintele, întrând cu părul ciufulit și întinzându-le mâna.

Plutonierul se îndoi dela mijloc ca și cum ar fi fost făcut din două părți, legate una de alta printr'o țâțână, dar refuză.

— Ați plecat undeva în vreo cercetare, îi întrebă preotul, observând că sunt îmbrăcați în haine de paradă.

— Nu, doar până la dumneata am venit.

— Atunci, luați loc, vă rog!

— Mulțumim!

Cei doi bărbați, oaspele și gazda, se priviră drept în ochi și se înțeleseră.

În odaie era cineva de prisos.

Părintele o rugă pe preuteasa să-le aducă ceva de gustare.

Când fură singuri, plutonierul deschise geanta, pe care o ținuse mereu înainte ca și cum ar fi avut într'ânsa o mare comoară și scoțând o hârtie galbenă, o întinse preotului, zicând:

— Acest ordin a sosit azi și după cum vezi, a trebuit să ți-l aduc chiar eu.

După aceste vorbe își dete geanta la spate.

Preotul ceti și îngălbeni. Punând hârtia pe masă, zise:

— Trebuie să iscălesc ceva?

— Nu!

— Plecăm când vrei, numai pe mâine la opt să fim în Cluj.

Preotul se uită roată prin casă, neștiind de unde s'o iee.

Deținerea lui Luca, visul, vestea aceasta neașteptată și toate micile întâmplări provenite din ciocnirile zilnice cu vieața, îi năvăliră în minte, învălmășindu-se într'o răsturnare turbure, dureroasă.

Simți cum îi clocote puterea în brațe, îi veni să se re-peadă la cei doi jandarmi și într'o isbire năprasnică, să-i cu-funde pe unul în altul.

Toată ura, cumplita ură de rasă ce mocnise până acum în sufletul lui, se aprinse deodată, arzând cu vâlvătai dogoritoare; simțea nevoia de a se bate, de a omori, ori cel puțin de a striga, de a striga atât de tare, ca să-se audă până la marginile pământului.

Se lăsă greu pe scaun.

Alături, plutonierul se prefăcea că își caută ceva în geantă; numai sergentul îl privea răutăcios cu ochii mici, mongolici.

O clipă stete astfel, strângând convulsiv speteaza scaunului, apoi sări deodată ca ars, zicând:

— Ce-i a omului, nu piere.

Ieșind în curte, să trimită pe cineva după slugă, plutonierul îl urmă și cu toate împotrivrile părintelui, îl trimise pe sergent.

— Dragă prietene, îi zise plutonierul întrând în odaie, acum pot să stau jos că suntem între noi. Acest lucru nu l-am putut însă face atâta vreme cât era de față un subaltern.

Dragul meu, oamenii sunt astfel făcuți de Dumnezeu că vreau să se ridice tot mai sus. Se întâmplă însă, de multeori, să fie ocupate locurile de deasupra și atunci, ca să te poți ridica, trebuie să dai jos pe altul; altfel nu poți sta comod.

Sergentul ăsta, pe care l-ai văzut, mi l-a trimis prefectura, nu știu cu ce scop.

Indeplinește ordinele înainte de a-le da. Așa oameni, nu-mi plac.

Dar să las poveștile și să trecem la fapte. Am ordin să duc și toată Arhiva parohiei. Udecrcat by ihsasoft deci cât mai suntem încă între noi, pune la o parte pe „cele mai grele“, să nu ne facă necaz pe drum.

Dacă vine sergentul am să-l pun să împacheteze chiar el, știu că asta îi va face plăcere și va spune subprefectului că el a făcut totul. Numai să nu se prea vadă că ai răsfoit archiva acum.

Eu, până atunci, mă duc să-i fac un pic de curte, doamnei preutese. Imi dai voe?

Preotul, trecu în odaia din spre stradă.

Era o încăpere mare, întunecoasă, cu pierdele roșii și geamuri mici.

Aici, într'un colț, se aflau cele două dulapuri mari, în cari, se ținea, de pe vremuri, archiva parohiei.

Lemnul îmbătrânit se înegrise și când preotul deschise ușa grea, dulapul țipă dureros ca un bătrân bolnav, căruia doctorul i-a ridicat un braț pe care nu l-a întrebuințat de mult.

În rafturile din față erau matricolele noi; în ele însemna preotul, din an în an câte un mort, ori câte un nou născut.

Satul era mic, morții rari și botezurile sărace. De multe ori, preotul, ocupat cu lucrul câmpului, căci trebuia să tră-

iască, venia asudat dela coasă, ori dela secere, arunca pălăria pe un pat și luând cartea începea grăbit botezul.

Scria apoi datele pe o margine de gazetă și când ploua, ori iarna, deschidea dulapul și le trecea în registru.

Jos, se aflau matricole vechi, scrise cu slove bătrânești, de care nu mai întreba nimeni. În nisipul pietros al Prunișului nu se vedeau urmele nici unui geniu care s'ar fi născut pe aici; doar pașii mari ai sărăciei erau întipăriți adânc pe drumuri stricate și în ogrăzi fără garduri.

Acum toate aceste cărți, aveau să fie zmulse, din locul unde se obișnuiseră să trăiască, rupte, duse.

Incercând să facă o cercetare amănunțită, ridică o carte de jos; o lume întregă de gânganii fugiră în toate părțile și cărții îi rămase, un perete jos, lipit de scândura umedă, ca o aripă frântă.

Dete peste câteva hârtii ce se puteau crede suspecte și le legă cu o sforică. Desfăcând o podea dela casă, le vâri acolo în nisip.

Puse scândura la loc și bătând deasupra cu piciorul ascultă cum sună [Central University Library Cluj](#)

— De m'oiu mai întoarce, ne-om mai vedea, de nu... Părintele își completează gândul cu un gest, cara însemna, „de nu, amin și cu voi și cu mine“.

Par'că acolo și-ar fi îngropat inima.

Preuteasa, cu fața plânsă umbla dintr'o odaie într'alta, da porunci și până să se îndeplinească una, era uitată cealaltă.

Făcuse masa în camera de oaspeți; în castron aburia supa fierbinte.

La o parte, plutonierul se întreținea cu primarul și curatorii. Țăranii trăgeau cu ochiul spre masă, îmbătați de aroma mâncărilor.

Poftiți la masă, zise încet preuteasa, încât mai mult se văzu semnul făcut cu mâna decât se auzi vorba.

Oamenii se apropiară, plutonierul și preuteasa în frunte, pe rând veniau curatorii, primarul și ceilalți.

— Tatăl nostru carele ești în ceriu, sfințească-se numele Tău...

Preuteasa își pironi privirile în pământ...

În liniștea odăii, printre oameni tăcuți, cu mâinile împreunate, glasul părintelui, plutea clar, tremurător; părea că picură ceva dintr'ânsul. Așa se roagă omul când îl doare inima.

Pe la jumătatea rugăciunii se deschise încet ușa și se vâri înlăuntru mai întâi, un cerc și un bețigaș susținute de un pumn mic, apoi un căpșor cu ochi iscoditori și părul ciufulit. Copilul desculț, în cămașă, cu pantalonașii susținuți de două panglici încrucișate pe umeri, întră urmat de două fetițe cari se piteau în dosul lui; se uitară sfioși la oamenii străini, la galoanele jandarmilor, în deosebi, și merseră de se lipiră de mama lor.

Preuteasa o luă pe cea mai mică pe genunchi și-i potrivea ciorapul, îi așeză pe ceilalți doi pe scaune, alături.

— Fiți cuminți că pleacă Ticul și nu se mai întoarce, dacă nu tăceți.

— Domnule plutonier, primarule și oameni buni, ședeți și serviți-vă. Scoateți-vă și nu vă uitați după noi. Eu am mâncat așa de bine de amiazi, zise părintele.

Preuteasa servi întâi copiii, apoi își scoase o aripă de azi pui și o uită în farfurie.

— Tăticule dacă te duci, mie să-mi aduci o pușcă, zise băiatul; vreau să împuşc vrăbiile de pe șură.

— Eu vreau o păpușă, zise cea mai mare dintre fetițe.

— Nu, nu pusa! rosti cu greutate cea de pe genunchi, întinzând mâna, s'o lovească.

— V'aduce Tăticul la toți, numai să fiți buni și să ascultați.

Oaspeții mâncau fără griji. Plutonierul încerca s'o distreze pe gazdă. Nu râdea nimeni; țăranii se chinuiau amar-nic să mănecă carnea de pui cu furculița.

Preotul ciopârția un picior și nu știa cum ar face să vadă femeea că el mănecă și nu-i îngrijat de loc. Va merge până acolo, cum au mai mers și alții fără vină și pe mâine seara, va sta iar la masă în Pruniș.

Preuteasa îl vedea cum îi tremură mâna și nu duce la gură nimic. Un nod i-se opri în gât și o podidi plânsul.

— Dragă, pe mâine seară sunt iar acasă. Nu trebuie să-te necăjești.

Încercând s'o mângăie, preotul se pomeni el însuși că nu-și mai poate stăpâni lacrimile...

Vestea despre deținerea părintelui străbătu repede satul.

La porți, femeile bătrâne, adunate în grupuri, se opreau din tors și punându-și fusele pe genunchi spuneau că asta e lumea cea de apoi.

Iși aduceau aminte de vorbele scripturii: „bate-voiu păstorul și se va risipi turma“.

O ceată de copii duseră vestea în hotar. Cei dintâi oameni care o aflară, se opriră din lucru, întrebând: „cum și de ce?“ Apoi strigară la alții, din pământurile vecine: „il duc pe popa“.

Strigătul pornit din piepturi tari, răsună sub uriașa boltă a cerului: ca un ecou puternic, dela pământ la pământ, din deal în deal: „il duc pe popa“.

Și în hotar, se făcu liniștie adâncă. Câțiva săteni își lăsară lucrul și o luară peste pământuri, deadreptul spre sat.

Hotarul încremenit o clipă, începu să se miște; răsunau strigăte: „haidați, haidați“, oamenii alergau din loc în loc, adunându-și hainele, uneltele.

Cei mai tineri o luară înainte. Cărările și drumurile păreau niște pâraie pe care curg torente omenești; fugeau, strigând și îndemnându-se cum se aleargă la foc ori la nenorocire mare.

Așa trebuie să fi fugit în vremuri vechi oamenii când intra dușmanul în sat.

Oprindu-se mai întâi la poartă, se uitau peste pâlant, printre scânduri și îndemnându-se dela femeile cari mai curajoase intrau „să o ajute pe doamna preuteasă“, intrară în curte.

Rând pe rând veniau țărani spătoși cu fețe arse de soare, ținând în mâini seceri, furci și coase. Rânduindu-se după cum veniseră umpleau curtea; ajungând sub ferești, se uitau în casa de unde roiau femeile cu ochii plânși.

Preotul ieși în verandă să spuie servitorului să plece înainte cu trăsura și să-i aștepte în deal.

Sătenii se descoperiră și deasupra mulțimii, se auzi fâlfăitul de aripă a liniștii.

Preotul ocupat în casă cu necazurile familiei, uitase de săteni. Dar acum văzându-i, simți că îl arde ceva la inimă. Trebuia să-le spună o vorbă de bun rămas, acestor bătrâni copii ai pământului.

— Oameni buni, începu el incet. Pe mine mă duc. Unde? Nu știu. N'am nici o vină și cezarului i-am dat ce i-s'a cuvenit după sfânta Scriptură: ascultare și supunere.

Poate vrea mai mult și eu nu sunt în stare. De aceea mă pedepsește!

Vrea să mă vând, să-mi las legea și să mă fac ungur.

Nu-mi poate ierta că m'am născut român, vorbesc românește și simt românește.

N'am ce face, cu păcatul acesta m'am născut și cu el vreau să mă duc în groapă. Căci dacă pe lumea asta, aici în Ardeal e un păcat și o fărădelege să fii român, de bunăseamă pe lumea cealaltă se va ținea seamă că am suferit, am fost schingiuiți și am plâns destul în viața asta. Și ni se va face dreptate.

Părintele tăcu o clipă.

Se poate întâmpla să mă mai întorc între voi. Dar iarăși se poate întâmpla să nu mă mai întorc niciodată. Fiecărui cum îi e scris.

De v'am fost om rău, să mă iertați căci „numai Tu, Doamne, ești fără de greșale“; de v'am fost om bun, n'aveți să-mi mulțumiți cu nimic.

Intre voi îmi rămâne preuteasa și copiii; îmi rămâne ce bruma de avere am putut aduna: bucate în câmp și vitele în pustă.

Aceia dintre voi care nu aveți de lucru cu ale voastre, ați mai gătat de semănat și de ogorît, dați-i și doamnei preuteze o mână de ajutor, să nu-i putrezească holdele în câmp, ori să-i rămână ogorul ne sămănat.

— Ajutăm, domnule părinte, ajutăm, ziseră oamenii.

— Imi dau și cămașa de pe mine, strigă ștergându-și ochii unul ce sta mai la o parte,

— De m'oiu mai întoarce, voiu răsplăti și nu îți rămânea de pagubă; de nu, să vă răsplătească Dumnezeu că-l bun și-l mare!

Intră în casă, unde își luă rămas bun dela ai lui și ieși urmat de cei doi jandarmi, de primar și de preuteasa, care, cu copila în brațe îl petrecu până la poartă.

Sergentul se urcă în trăsură să păzească arhiva și plecară înainte.

Când ieși preotul, țărani se descoperiră și îi făcură loc ca la ieșitul cu cădelnița. La poartă, se opri și se mai uită odată înapoi.

— Rămâneți cu bine, oameni buni.

În aceeași clipă începură ciopotele la bisericuța din deal. Sunete dulci, arginții, porniră la început nesigur, tremurător, apoi se găsiră unul pe altul și o porniră într'o melodie clară, plângătoare

Preotul își făcu cruce și îl podidi iar plânsul.

În urmă-i satul întreg își făcu cruce și zise plângând:

— Doamne ajută-i!

Porniră apoi la deal, în frunte preotul cu cartea de rugăciuni în mână și mantaua pe braț; în urmă venia satul întreg, bătrâni și copii, cu capetele descoperite, cu ochii plânși în convoiu de înmormântare.

Deasupra-le cântecul clopotelor părea o pioasă rugăciune și preotului i-se părea că niciodată nu cântaseră atât de trist, nu era în ele atâta plâns de îngropăciune...

Insera. Coborau umbrele și satul rămânea în urmă, sub zidurile întunecate ale pădurii de salcâmi.

Urcau încet ca oamenii ce duc o povară grea. Din când în când se opreau și se uitau înapoi. Se vedea valea largă a Hășdății, străbătută de o apă limpede ca de o panglică arginție, satele împrăștiate pe sub muchi de dealuri și culmile înroșite ale Munților Apuseni, în dosul cărora se stingea soarele.

În deal se opriră și se așezară pe o piatră.

Poporul trimis înapoi, se pierdea din ce în ce, până se făcu una cu pământul.

Clopotele încetaseră și din păduri ieșeau chipurile înfiorătoare, ale liniștii și nopții.

Cei doi oameni se scufundau în întuneric.

Plutonierul, cu cotul pe genunche, cu capul proptit în palma stângă zise cu greu, de par'că l-ar fi strâns cineva de gât:

Așa l-au dus și pe tatăl meu. Eu sunt sârb, părinte, fecior de popă din satul Grubnievița.

Pavel Dan

Pastel

Când adoarme-al zilei astru,
Mii de stele
Mărunțele
Se adună'n cer albastru.
Țin săboare,
Să-l doboare
Din domnie,
Ca să scape de robie.

*

Cap, luceafărul de noapte
Le vorbește
Și-l hulește
Că le'ntunecă pe toate.
Găinușa
'și umflă gușa,
Iară caru'
'și varsă-amaru'
Scânteind mereu din roate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dacă-o soră
Mai minoră,
Indrăsnește
Și'mpotriva lor cârtește,
E svârlită'n afunzime,
De a stelelor mulțime.

*

Un luceafăr se arată
Vestitor al dimineții.
Le vestește,
Că din somnu-i se trezește
Domnul vieții.

*

Se începe-o luptă mare
Și se ceartă, și se'mping.
Rând pe rând,
Tremurând,
Se afundă'n larga zare,
Licăresc, apoi se sting.

V. Stanciu

Considerații

asupra demisiei episcopului GRIGORIE MAIOR

Precum nici o ciocârlie nu-i fără creastă, așa nici o mărire fără pizmuire. (Din cuvântarea de rămas bun a episcopului Grigorie Maior, ținută în sinodul dela Blaj la 12 August 1782).

Unul dintre primii dascăli ai școlărilor din Blaj, Grigorie Maior, ales de episcop al Românilor uniți din Transilvania și Ungaria în sinodul dela 15 August 1772 cu majoritate de voturi; după zece ani de păstorire zbuciumată, se văzu silit de împrejurări să-și dea demisia din scaunul vlădicesc și să se retragă în mănăstirea din Alba-Iulia, unde după trei ani, muri.

După Inochentie Micu-Klein, vlădica Grigorie a fost unul dintre episcopii cei mai iubiți de popor și de cler, și cu toate acestea trebui să abzică de păstorirea turmei sale, tocmai când ar fi fost mai mare lipsă de un păstor energetic și îndrăzneț ca el.

Istoricii nu ne spun precis cari au fost cauzele acelei demisii grabnice și inoportune. Cipariu spune doar atâta că a fost silit de împrejurări. Petru Maior (la Cipariu, op. cit. pag. 130) ne îndrumă la un manuscris de care eu până acuma n'am dat. Doar Gheorghe Barițiu¹⁾ ne spune că cerțele dintre călugării Blajului și episcop erau mai cu seamă din pricina venitelor „allodiale“, adică a moșiilor scutite de impozit.

Moșiile episcopiei erau de două feluri: unele împărătești, pe cari Inochentie Micu-Klein le primise în schimbul domeniilor dela Sâmbăta de jos și dela Gherla; altele cumpărate de episcopul Petru Pavel Aron.

Domeniul împărătesc dela Blaj cuprindea comunele: Blaj, Mănărade, Spătac, Cergăul mare, Tiur, Veza și Ciufud,

¹⁾ In Părți alese din Istoria Transilvaniei, Sibiu 1889, Vol. I, pag. 513.

pe atunci în comitatul Bălgradului sau Alba inferioară, apoi părți din comunele Sâncel, Petrifalău, Iclod, Pânade, Șona și Spini, pe atunci în comitatul Cetății de Baltă, sau Târnavă-Mică de azi.

Toate venitele anuale ale acestor moșii fură dăruite de către împăratul Carol VI lui Inochentie Micu-Klein și socotite în suma de 6000 floreni Renezi din care sumă 3000 fl. aveau să fie pentru întreținerea episcopului, iar celealalte 3000 pentru susținerea mănăstirii și a celor 11 călugări din Blaj¹⁾.

Din cele 3000 fl. cari veniau episcopului, acesta trebuia să plătească 300 teologului iezuit, iar din rest să facă biserici, case parohiale, să dea ajutor preoților neputincioși etc.

Sub episcopul Petru Pavel Aron, venitele se mai înmulțiră, căci acesta nu mai plăti pe iezuit, rămânând să-l plătească împăratul. Din economiile sale cumpără moșia grofului Gavrilă Bethlen dela Cut cu 32 mii de fl., din care sumă, 8000 îi colectă dela cler, iar restul îl puse dintr'al său. Din această moșie și din venitele tipografiei întemeiată la Blaj, de el, episcopul întreținea mănăstirea dela Alba-Iulia și seminarul călugărașilor sau al Bunei-vestiri din Blaj, — unde la început creștea 12, iar mai târziu 24 de tineri meniți pentru călugărie²⁾.

Împărțirea venitelor începu să se complice, mai cu seamă după moartea episcopului Aron. Călugării pretindeau jumătate din tot. Episcopul voia să le dea numai ce le competea lor în virtutea diplomei împăratului Carol VI dela 21 August 1738, iar restul rămânându-i, căci el avea de susținut școli, cantori, văduve și orfani de preoți, pe când călugării nu aveau decât să-și vadă de mănăstire și de seminarul Sf. Treimi.

Între călugării nemulțumiți dela Blaj se afla atunci și Gavrilă Maier, fiul preotului unit din Sărvad, comitatul Solnocul de mijloc, care în călugărie primi numele de Grigorie. Petru Maior îi schimbă și conumele, din Maier — cum se subscria dânsul —, în acela de „Maier“. Acesta era un om

¹⁾ Supplex libellus episcopului Bob dela 11 Mai 1803, Acta occasione erectionis, dotationis, . . . etc. Capituli Balasfalvensis, legate într'un volum și aflătoare la Rev. Iacob Popa prepositul Capitlului).

²⁾ Cipariu, op. cit. pag. 109 - 110).

energic, bun și blând cu cei mai mici, și chiar și egalii, dacă îl ascultau; dar aspru și vehement față de aceia cari îi făceau opoziție.

Din viața sa de călugăr în mănăstirea Sf. Treimi dela Blaj, las să urmeze câteva episoade, așa precum le-am aflat în Acte și Fragmente de T. Cipariu:

„Așezându-se episcopul Aaron în scaun (la 12 Nov. 1752), au adunat săbor mare. Intru acel săbor au pus vicar general pe Gherontie Cotorea și consistoriali pe Grigorie Maior, Silvestru Caliani și pe Atanasie Rednic.

Gherontie fiindcă era vicar, și Atanasie ocârmuitor și duhovnicul episcopului, erau îndestulați cu starea lor; dar nu era Maior și Caliani. Pentru aceea între acești doi și între episcopul se născură împărecheri.

Cești doi se duseră la Viena să pună jalbă, de unde această poruncă au urmat:

.... călugării să-și aleagă prepozit, și să nu fie mai mare vicarul episcopului peste mănăstire (de și atât episcopul cât vicarul erau călugări Basiliiani. — Nota transcriitorului). Călugării, iar nu episcopul, să-și administreze veniturile mănăstirești, așa cum e scris în diploma mai sus adusă. Episcopul să dea seamă cât au administrat din veniturile mănăstirești¹⁾.

Acest act de nesupunere îl făcuse Grigorie Maior încă sub blândul și postelnicul Petru Pavel Aron. Ce va face dar sub rivalul său Atanasie Rednic? Iată ce ne mai spune Cipariu:

După îngroparea lui Aaron (13 Martie 1764), părinții din mănăstire cu vre-o câțiva protopopi cerură dela împăratul, ca după diploma împăratului Leopold și după datină, să fie slobod clerului a candida persoane pentru episcopie, și umblau să aleagă alt vicariu (în locul lui Atanasie Rednic, — Nota tr.). Ci Atanasie s'au împotrit zicând că el este pus de episcop, și vicariu, și econom mare. Și așa nemica nu isprăviră.

La 28 Iunie s'au adunat săbor mare, și hotărîră ce să facă mâne-zi. In 29 Iunie socoteau să candideze pre episcopul Klain, pe Grigorie Maior și pe Silvestru Caliani; iar Atanasie

¹⁾ Cipariu, op. cit. pag. 106—107).

au vestit cumcă votizanții, nu numai acestor trei, ci măcar căruia pot da voturile sale.

La 30 Iunie au intrat în beserică comisarii crăești baronul Ignatie Bornemissa de Kason tesauriarul, și Francisc Boer judele nobililor din comitatul Belgradului (Alba), și se adunară voturile. Grigorie Maior căpătase 90, episcopul Klain 72, Silvestru Caliani 16, Atanasie Rednic 9 voturi.

Intru aceștia an toamna. împărăteasa Maria Teresia au numit de episcop pre Atanasie. Grigorie Maior fiind la Sibiu și auzind de vestea numirii întru episcop alui Atanasie, se socotea cum ar putea împinge episcopia dela Atanasie. Iar Atanasie îndată ce au luat numirea episcopiei, au adunat la Capitul pe toți călugării din mânăstirea Sf. Treimi, și pe protopopul dela Daia Avram, carele era și notar săborului mare...

Atanasie au poruncit notariului să-l vestească la cler de episcop numit, ci notarul înțelegându-se după săbor cu Gheorontie, cu Maior, cu Caliani, cu Săcădate și cu Maniu din Tiuriu, au scris lui Atanasie că nu-l va vesti. Pentru aceea însuși Atanasie s'au vestit ¹⁾.

Atanasie Rednic plecă la Viena, lăsând dieceza în grija lui Cotorea și Caliani, iar mânăstirea și seminarul Bunei vestiri într'a lui Samoilă Clain. Grigorie Maior se văzu ne-luat în seamă. Adunând deci subscrieri de pela protopopi și dela preoți, în frunte cu Avram din Daia și Săcădate dela Blaj, adresară papii Clemente XIII o cerere, ca să facă pe împărăteasa să recunoască de episcop pe Inochentie Klain (căci ei pe Atanasie nici de cum nu-l vor cunoaște²⁾). Impărăteasa se mânia, mai cu seamă că Atanasie se afla la Viena și o informă altcum, rugându-o că dacă nu-l crede, să întrebe pe alți călugări și protopopi, dacă sunt mulțumiți cu el sau nu. Ea și porunci generalui Haddic, „*armorum praefectus*“ în Transilvania, să se informeze dela alți protopopi, ca Matei din Bratei, Teodor Meheși din Cluj-Mânăstūr, Vasile din Băgău și alții (toți prieteni de a lui Atanasie), și să-i întrebe dacă împotrivirea aceea s'a făcut cu știrea lor sau nu.

Mai sus amintiții protopopi — se'nțelege —, au răspuns că ei nu știu nimic, și astfel pâritorii au rămas de minciună.

¹⁾ Cipariu, op. cit. pag. 113—15.

²⁾ Cipariu, op. cit. pag. 115.

Călugării încă erau învrăjbiți. Filotei Laszlo, Ieronim Kalnoki, poreclit „Săcuiul“, Ambrosie Sadi, și alții erau de partea lui Atanasie, pe când ceilalți, cu Maior în frunte împotriva lui.

Ca să înțelegem și mai bine stările din mănăstirea Blajului în aceea vreme, las să urmeze un episod adus tot de Cipariu.

„Biserica mănăstirii Sf. Treimi (catedrala de azi) era cu tâmpla încă nezugrăvită, așa că nu se făceau slujbe în ea. La 1 Ianuarie 1735 însă, călugării din mănăstirea Sf. Treimi făcură slujbă în ea, fără știrea și binecuvântarea episcopului, care, de altcum, era încă la Viena. În Paresemi voiră să facă slujbe tot acolo, numai ca să nu meargă la curtea vlădicească.

Filotei Laszlo și cei din mănăstirea Bunei Vestiri, voiau să se facă slujbele în biserica dela curte. Cotorea, Caliani și Maior nu vrură să între acolo, pe motivul unei hotărâri între călugări, că în biserica dela curte să nu se țină slujbe. Filotei zicea că hotărârea aceea n'a fost primită de toți călugării.

Din acestea începură certe personale între Maior și Filotei. Maior îi zise între altele: — De astăzi înainte te va bate pe tine Dumnezeu —; iar acela îi răspunde: — Ia seama părinte să nu-ți vină acestea pe cap —. Ii mai zise apoi, că dacă lucrează în felul acesta, nu-i va ajuta Maica Precista, a cărei icoană a lăcrimat la aducerea osemintelor lui Aron dela Baia mare (Martie 1764). La acestea Maior îi răspunse furios: — Nu-mi trebuie ajutorul Precestii, că eu sunt fericit întru această lume, ș. a. 1).

Gregorie Maior — se vede că era o fire aprigă de tot —, căci avuse astfel de ieșiri și mai târziu când era episcop. Așa d. e. ne spune Barițiu²⁾ că în timpul păstoririi sale, fiind în vizitație canonică la Cicudul de Câmpie (azi Valea largă, jud. Turda) unde Românii nu aveau biserică și domnul de pământ nu voia să le dea loc, episcopul Maior, descoperindu-și capul, își ridică ochii spre cer și zise: — Așa-ți trebuie Doamne Dumnezeule, dacă ai dat pământul în mâna acestui tiran, care nu ne lasă nici atâta loc, cât să ne putem închina ție!

¹⁾ Cipariu, op. cit pag 116 -117.

²⁾ Părți alese din Istoria Transilvaniei, Sibiiu 1889, pag. 515.

Filotei Laszlo informă pe Rednic din Viena despre toate acestea neînțelegeri, iar acela se plânse împărătesei.

Împărăteasa porunci generalului Haddik ca pe Maior să-l pună sub pază, oprindu-i orice corespondență și conversație, iar Gherontie Cotorea și Silvestru Caliani să fie separați de olaltă. Generalul chemă la Sibiu pe Maior și-l încuie în mănăstirea Iezuiților de acolo, de unde după trei ani și jumătate, fu transportat cu un sublocotenent la Muncaci, ca să facă penitență aspră pe toată viața. Pe rând chemă apoi pe Gherontie Cotorea, pe care îl osândi să facă penitență numai cu oțeu și legume la mănăstirea Strâmba Fizeșului (jud. Sălaj) și pe Silvestru Caliani, pe care îl trimise la mănăstirea Măgina de lângă Aiud. Aceștia însă se rugară de iertare împreună cu tot clerul, și astfel Rednic trimise pe Cotorea preot în Gherla, iar pe Caliani îl puse portar al mănăstirii din Blaj, unde trăi urgisit toată viața¹⁾.

Generalul chemă apoi pe protopopii Avram din Daia, Săcădate din Blaj, Dumitru din Cășeu (jud. Someș), Maniu din Tiur, Samoilă din Sebeș și alții cari erau bănuți că ar fi îndemnat poporul să-i cânte episcopului când îl vor vedea prin vizitații canonice: — Rednic nu e vrednic. Pe unii din ei, îi pedepsi mai aspru, pe alții mai puțin aspru, dar ei se domoliră după ce a fost deținut Maior căpetenia tulburărilor²⁾.

Maior stătu prisonier în mănăstirea din Muncaci până la anul 1771, când împăratul Iosif II călătorind pe acolo osânditul călugăr îl văzu și începu să strige rugându-se să fie ascultat. Împăratul se apropie de el și-l întrebă cine e, la ce el răspunse; — Eu sunt Iosif pe care l-au vândut frații, apoi își spuse necazurile.

Ajuns la Viena, împăratul predă cauza lui Maior cancelariei ungurești, care prin intervenția lui Ioan Neagoe, fiul preotului Maniu din Armeni, care avea acolo o funcție înaltă, îl numi pe Maior corector la tipografia slavo-românească de curând înființată³⁾.

Episcopului Atanasie Rednic, dintre călugări îi rămaseră credincioși Filotei Laszlo, Ambrosie Sadi, Ieronim Kalnoki

¹⁾ Cipariu, op. cit. pag. 121.

²⁾ Cipariu, op. cit. pag. 117.

³⁾ Cipariu, op. cit. pag. 125—126.

Săcuiul și Vasile Keresztesi. Pe acești trei din urmă la 28 August 1765 îi și trimise la Roma în colegiul de Propaganda Fide.

Mai intrară în călugărie Ignatie Darabant din Manău, carele de curând venise din Viena, Partenie Jakab din Turda, Ioanichie Vijoli și alți doi, așa încât în mănăstirile dela Blaj, majoritatea călugărilor era de acum pe partea lui Atanasie.

La 2 Mai 1772 muri episcopul Atanasie, iar sinodul dela Blaj din 15 August, sub presidenția comisarilor guberniali Haller și Béldi, candidă pe Grigorie Maior corectorul din Viena, pe Ignatie Darabant și pe Iacob Aron. Maior primi mai mult de o sută de voturi, iar în luna lui Octomvrie a aceluiași an, împărăteasa îl întări de episcop. De acum călugării aveau să-i facă lui, cum a făcut el lui Rednic, căci precum zisese Mântuitorul (Mat. 7, 12) — Cum vreți să vă facă vouă oamenii, faceți și voi lor așisderea —, și cum el însuși zisese mai târziu în cuvântarea de rămas bun: — Precum nici o ciocârlie nu-i fără creastă, așa nici o mărire fără pizmuire¹⁾.

Pe timpul Mariei Terezia și a lui Iosif II, călugării — se vede —, nu numai la Blaj erau invidioși și certăreți, ci în întreg imperiul.

Iosif II îndată ce-și începu domnia, desființă 769 de mănăstiri din 2069, și din 63 mii de călugări, nu mai toleră decât 27 mii. Averile mănăstirilor desființate le depuse la fondul religiei și al școalelor²⁾.

La 11 Iulie împăratul desființă și societatea Iezuiților, și astfel Maior scăpă de teologul — spionul — iezuit.

Călugării dela Blaj însă, se știau certa și fără de Iezuit. Știau face și opoziție episcopului, mai cu seamă că între ei erau încă mulți prieteni de-ai răposatului Rednic, ca Ignatie Darabant, Vasile Keresztesi, Ieronim Kalnoki, Stefan Popp, Partenie Jakab, Ioanichie Vijoli și chiar Filotei Laszlo, adversarul pe față a lui Maior și pârătorul său către Rednic.

¹⁾ Cuvântarea de rămas bun alui Maior am publicat-o în „Unirea” dela Blaj, Nr. 30 din 29 Iulie 1933.

²⁾ Barițiu, op. cit. pag. 466.

În sfatul călugăresc de 11, acești șapte întotdeauna făceau majoritate, așa încât episcopul nu putea hotărî numai, aceea ce voiau ei¹⁾.

Împăratul în mai multe rânduri muștră pe călugări, zicându-le vanițoși și ambițioși, dar pări nu încetau a merge, când la guvernul Transilvaniei, când la Viena; și când din partea călugărilor, când dintr'a episcopului²⁾.

Pentru a curma aceste certe neconținute, la 1781 împăratul luă toate averile mănăstirești dela Blaj și le dădu în arândă episcopului, care avea de aci înainte să administreze și averea mănăstirii. Seminarul Bunei Vestiri îl desființă, iar pe călugări îi obligă să-și facă studiile în seminarul Sf. Treimi, împreună cu clericii de mir. Călugărilor nu le mai permise amestecul în conducerea destinelor bisericii, având ei să stea numai în mănăstire să se roage, sau în școală și să asculte de episcop. În călugărie interzise de a se mai primi tineri înainte de a fi împlinit etatea de 28 ani, iar în seminarul Sf. Treimi, în loc de 20 de copii ca până aci, aveau să se susțină 30 de clerici de mir. Pentru clericii români mireni făcu loc în institutul Pasmanian și în Sf. Barbara din Viena³⁾.

Aceste măsuri împărătești, călugării le considerară ca niște uneltiri ascunse ale episcopului Maior, dar împăratul prin rescriptul dela 12 Dec. 1781 îi muștră aspru, iar prin cel dela 16 Ianuarie 1782 îl muștră și pe Maior. Mai târziu îl sfătui să-și dea demisia, ceea ce el și făcu prin scrisoarea din 12 Aprilie 1782⁴⁾.

Împăratul aruncă ghioaga, care lovi în capul călugărilor certăreți și nedisciplinați, dar totodată a lovit și în capul episcopului Maior, și avea să lovească și în acela al urmașului său Ioan Bob.

Prin rescriptul dela 15 Mai 1782, împăratul primi abdicarea lui Maior, iar acesta în sinodul electoral dela 12 August

¹⁾ Acta Synodi Balasfalvensis de 12 Augusti 1782, de demissione Gregorii Maier et de electione novi eppi. în arhiva mitropolitană din Blaj.

²⁾ Protocollum praesidiale, foaia 581 în arhiva mitrop.

³⁾ Supplex libellus episcopului Bob către împăratul la 11 Mai 1803, în Acta occasione erectionis etc. aflătoare la Rev. preposit Iacob Popa.

⁴⁾ Protocollum praesidiale, în arhivă.

același an, printr'o înduioșătoare cuvântare, care a stors lacrimi din ochii tuturor celor prezenți, își luă rămas bun dela scaunul vlădicesc, retrăgându-se în mănăstirea din Alba Iulia, unde mai trăi vre-o trei ani.

Pentru a ști cum se îngrijișe împăratul de el, las să urmeze textul rescriptului prin care is'a primit demisia, tradus — probabil —, de vicarul de pe atunci Ignatie Darabant:

— Cinstitului Grigorie Maer, sfetnicului nostru mai din luntru, Românilor de lege grecească, în moștenitorul nostru mare prințipat a Ardealului, cu sfânta Catoliceasca beserecă Romii uniților vlădică Făgărașului, Credinciosului nostru, nouă adevăr iubitului să se dea.

Iosif al doile, din mila lui Dumnezeu împărat romanilor pururea August, Craiu țărilor nemțești, ungurești și Cehesți, Arhipovățuitor Austriei, Povățuitor Burgundiei, Lotaringhiei, mare Prințip a Ardealului și Comis Săcuilor.

Cinstite, Credinciosule, nouă adevărat inbite. După ce represântația ta la noi trimisă pentru lăsarea ta de vlădicie, cu umilință ni s'au referăluit, carea noi în bună socoteală luându-o, acea răsinație a ta, preamilostivește am primit-o, și de odată ție pentru traiu ți-am rânduit pe an o mie și cinci sute de zloți să-ți umble din cămara noastră în toate zilele vieții tale.

Intr'atâta cu grația noastră Chesaro-Crăiască, ție purarea plecați suntem.

Dat la cetatea noastră Beciu Austriei, Zile 15 Maiu, 1782

Josiv

Tadeu Baro a Raișah

la preamilostiva Chesaro-Crăiască poruncă

Alexandru Horvat.

Dr. Nicolae Lupu

CRONICA LITERARĂ.

Gala Galaction, Doctorul Taifun¹⁾

„...artistul e liber să ungă fruntea operei sale cu mirul credințelor și al idealului la care se închină“. Sunt cuvinte pe care le găsim în scrisoarea introductivă a romanului de care ne ocupăm. Ele cuprind concepția despre artă a părintelui scriitor Gala Galaction, lămurind întreaga structură a operei sale. Format sufletește sub directa oblăduire a credinței creștine și pătruns în adevăr de sublimele ei imperative, autorul *Bisericii din Răzoare* a imprimat creațiilor dărele luminoase și mistice ale crezului său. Fie că ne prezintă vieți înglodate în noroul patimilor în cari se și înecă, fie năzuinți neclintite spre lumina neprihănită a cerului, fie sbaterea chinuitoare între strânsoarea patimilor și chemările de sus, vedem peste tot subordonate faptele, unor forțe de dincolo de vieața noastră. În cea mai mare parte, viețile care se sbuciumă în nuvelele și romanele lui Gala Galaction, ne dovedesc cu prisosință, că ființa noastră, tinzândă spre spiritualitate, răzbate cu greu prin hățișul des al patimilor și la izbândă numai cu ajutor de sus poate ajunge. Dacă nu suntem vrednici de revărsarea în noi a harului ceresc, sau dacă nu căutăm încontinuu sprijin în grația divină, ne pierdem cu siguranță. Din această pricină s'au pierdut mulți din eroii nuvelilor sale și a rătăcit dela drumul drept părintele Abel din romanul *Roxana*. Privită astfel prin prisma vieții eroilor, întreaga-i operă ne apare sub trei aspecte: al acelor care merg orbiș la pierzare, al iluziilor, pentru cari se desemnează precis drumul spre cer și al intermediarilor, cari sunt hărtuiți de ciocnirea între materialitate și spiritualitate. La cei din primele două categorii vieața li se desfășoară fără sguiduri puternice, la cei din

¹⁾ București. 1933, Cultura Națională.

urmă însă găsim frământare intensă, sbucium continuu, o învălmășeală puternică de sentimente și patimi, care numai cu greu poate fi strunită.

Abstrăgând de trecerea întâmplărilor prin filiera creștină, *Doctorul Taifun*, intră în această din urmă categorie. Dar având în vedere unghiul sub care sunt văzute faptele și chiar subiectul desvoltat, el a surprins, fiind o notă discordantă în gama creațiilor de pân'acum. După romanul *Roxana*, în care vedem un preot pornit cu cel mai curat gând pe drumul anevoios al deștelenirii sufletelor și după *Papucii lui Mchmud*, în care iuvățătura Mântuitorului este urmată până în cele mai largi aplicări ale ei (înfrățirea desăvârșită între oameni de credințe deosebite), înfățișarea unor aspecte din viață, cu totul de altă natură și privite printr'o prismă, care pân'acum nu fusese cunoscută, a avut darul să provoace nedumeriri, să deruteze.

Eroul principal al romanului, doctorul Bobircă, zis Taifun, un medic de mare valoare și profesor universitar, care se dedicase exclusiv preocupărilor științifice, ajunge la vârstă înaintată, să se îndrăgostească de o femeie măritată, Florica Vasilescu-Plopu, soția unui funcționar. Fusese pentru el o răsturnare completă a echilibrului sufletesc și moral. Rosturile vieții sale capătă o turnură cu totul neașteptată. I-se desvăluie sufletului perspective noi, pe cari nu le putuse înțelege pân'atunci, bucurii nebănuite, cari prin neprevăzutul și imponderabilul din ele îi cuprind inima ca 'ntr'un clește înroșit în foc. Viața dusă pân'atunci în turnul de fildeș al științei, îi pare necuprins de searbădă în opoziție cu cea iluminată de flacăra mistică a dragostei. Dar fericirea care i-se desvăluie, nu devine decât prilej de chinuitoare agitații. Ființa care-i înlănțuise sufletul, pe lângă că era femeie măritată, mai avea și un suflet cu întortochiate resorturi. El avea indicii, care-l făceau să se îndoiască în privința integrității caracterului ei, fără însă a putea desprinde ceva din felul cum se comporta.

La început îți face impresia că *Doctorul Taifun*, ar vrea să fie un roman c'un caracter profund psihologic. S'ar părea că autorul intenționează să adâncească până 'n cele mai ascunse colțuri producerea și evoluția diferitelor stări sufletești. Dar lucrurile se petrec altfel. Cam pe la jumătatea ei, acțiun-

nea ia o întorsătură neprevăzută, care imprimă romanului un alt caracter. Eroul când era pe punctul, în urma unei decizii tari, de a pune capăt vieții de neliniște, prin însoțirea cu Floreal, cum îi zicea el femeii pe care o îndrăgise, descopere dovezi cari confirmau bănuielile asupra caracterului ei. Floreal era o femeie destrăbălată. A fost cum era firesc, o izbitură de fulger în creștetul capului „Ființa sufletească a Doctorului Taifun izbucni ca un geysir gigantic — aruncând perdele de apă fiartă și bolovani — până în cerurile cele mai de sus ale turbării și ale setei de răzbunare!” Este o sbatere sufletească foarte intensă, cu frângeri de gând și întunecimi de minte, care la urmă capătă o limpezire oarecum neașteptată. Eroul se găsește numai pe sine vinovat, hotărându-se a-și aplica sieși pedeapsă. Suntem încă în plin proces psihologic. Dar nu acesta vrea să fie sâmburele de bază al romanului Prin o întorsătură neprevăzută de șurub — ca 'n romanele de mare senzație — autorul aduce pe Floreal în fața unui Tribunal improvizat, compus dintr'un prieten al Doctorului Taifun, fost coleg de școală, doctorul Hristodorache, ca președinte și Doctorul Taifun, împreună c'un alt fost coleg al său. Vlad Gherasimescu secretar general la un minister, ca membri. Floreal apare în fața acestei originale instanțe judecătorești pe neașteptate și de bună voie, ca să dea seamă de starea-i de decădere în care a ajuns. Dar din acuzată devine acuzatoare, aruncând în cărca societății toate ingenuncherile onestității sale sufletești și trupești. Iată romanul transformat în aprigă satiră socială, reliefând în deosebi atmosfera viciată în care e silită să trăiască femeia funcționară. „Domnule Secretar General, când stați în mărețul d-v. biou și discutați și deslegați problemele grave ale gospodăriei naționale, nu simțiți cum urcă spre d-v, din adâncurile piramidei administrative, suspinele și desnădejdele bietelor femei funcționare? ... Ce atmosferă! Ce constrângere sufletească! Ce vastă cultură de bacili ai disoluției morale! Dela biou la biou, se înoadă și se desnoadă zilnic miile de rețele ale ochilor vicleni, ale flirtului, ale cancanului, ale poftei curvare și precurvare, ale geloziei și ale spionajului! Aposollii emancipării femeilor, când trec prin biourourile noastre mixte, trebuie să încerce mari și înfricoșate sguiduri sufletești...”

În scrisoarea din fruntea romanului, autorul a pus problema tendinței în artă, pe care o consideră inevitabilă, arta pentru artă socotindu-o „o iluzie și o deșartă fanfaronadă”. Și de fapt *Doctorul Taifun*, este o expresie fidelă a acestei convingeri. Întreaga pledoarie a eroinei, are scopul să atragă atenția asupra orânduielilor sociale defectuoase și asupra perspectivei nedrepte prin care este privită și judecată de cele mai multe ori, femeea căzută în păcat. Ea n’ar fi decât o victimă a societății și a lipsei de scrupule morale la bărbați. Și rămâne impresia că autorul n’a urmărit decât relevarea acestei stări de lucruri. Toate faptele anterioare par să aivă numai rolul de a pregăti intrarea în scenă a eroinei spre a face societatea responsabilă de păcatele ei și spre a determina o privire a greșelilor comise, prin prisma îndurării creștine. „Care dintre voi este fără de păcat, să arunce cel dintâi piatra asupra ei”.

Dar în felul acesta tendința este dusă prea departe. Dacă ea „nu poate să constituie vină și nu poate să aducă descalificare operei de artă” vină și descalificare aducând „numai lipsa de talent și prostia infumurată”, poate totuși periclita realizarea artistică prin o prea stăruitoare urmărire. La acest roman e prea evidentă punerea tezei și prea izbitoare încercarea de a o soluționa, încât să nu sufere simțitor efectul estetic.

Prin această latură privit, socotim *Doctorul Taifun*, inferior *Papucilor lui Mahmud*, însa, cum am amintit la început, aduce ceva nou față de întreaga operă de pân’acum a lui Gala Galaction. Noutatea constă în lărgimea perspectivei prin care sunt privite și apreciate faptele eroilor. Dacă se poate întrezări și acum o ideologie creștină la temelia creației, ea este cu mult mai liberală decât cum fusese pân’acum. Crezul creștin al autorului este mult mai îngăduitor. Este chiar prea îngăduitor. Până când în celelalte opere fusese fără cruțare față de orice abatere dela regulile morale și religioase, acum devine de o indulgență extremă. Savu pantofaru din *Papucii lui Mahmud*, pentru un păcat comis în stare de inconștiență, omorîrea turcului Mahmud, este condamnat să pribegească pe drumuri străine, până când va încălța o mie de desculți. În *Doctorul Taifun*, nu numai că nu se pedepsește o dragoste nelegiuită, dar acțiunea se termină cu însoțirea într’o viață relativ fericită a acelora cari căzuseră în păcat.

Insuficiența estetică a acestui roman, va fi poate un semn că autorul și-a împlântat plugul într'un teren impropriu aptitudinilor sale creatoare sau poate numai o stângăcie firească oricărui început de drum nou. Noi l-am dori pe Gala Galaction revenit la *Papucii lui Mahmud* și la *Clopotele Mânăstirii Neamțu*, totuși nu putem să nu remarcăm afirmarea și aici a însușirilor sale de stilist cu multiple posibilități de realizare și a judicioasei pătrunderi psihologice. Claritatea și sobrietatea stilului împreunate cu realism și pitoresc, fac cât se poate de plăcută cetirea cărții.

Și încă ceva a mai arătat Gala Galaction prin acest roman. Că se pot prinde în literatură, crâmpetele din viața profund lumească, fără a atinge cât de puțin bunul simț sau susceptibilitatea morală, fiind poate singurul scriitor, în afară de Ion Agârbiceanu, a cărui operă poate fi pusă în mâna oricui, fără temere că va fi mânăjită puritatea sufletească.

Dionis Popa.

CARTI. Cluj / Central University Library Cluj

Scrieri românești despre Germania hitleristă.

Venirea lui Hitler la cârma statului german a însemnat, pe lângă revoluția internă — din Germania, o răscolire a opiniei publice mondiale. Politica internă și externă pe care înțelege să o facă Führer-ul, sprijinit pe batalioanele de asalt și pe adeziunea poporului german, e urmărită și comentată cu interes. Exponenții politicii mondiale, derutați un moment, caută să înlăture sau să atenueze măcar efectele acțiunii germane. Cu toții își dau însă seama că prin succesul lui Hitler începe o epocă nouă nu numai în viața statului german ci și a Europei. Politica hitleristă confirmând pe a lui Mussolini dă un impuls nou mișcărilor de dreapta și dictaturii rasiste.

La noi, fierberea provocată de venirea lui Hitler la putere n'a rămas fără ecou. Întâi, pentru întreaga națiune fiindcă hitlerismul are un program revizionist iar statul român unul antirevizionist; în rândul fal doilea pentru o minoritate, reprezentată numericeste destul de frumos altfel în cadrele statului român, care își vede consăngenii maltratați, concediați din funcții dacă sunt sluşbași, boicotați dacă sunt comercianți, industriași sau liber profesioniști. Și presa românească, sub un aspect isau altul, ține opinia publică în curent cu politica hitleristă. Au apărut câteva scrieri chiar.

Intre publicațiile de duzină este cea apărută la Brașov, Arago, fără autor. O carte pe coperta căreia se poate vedea o svastică închisă într'un cerc și peste ea o mână întinsă plină de sânge cu a cărei picuri căzuți se scrie titlul în roșu: *Germania de azi se recomandă!*... (aprobată de corpul II armată cu No. 2418 din 7 Iunie 1933).

Pentru orientare câteva citate „Trăim în mijlocul rușinei și groazei celei mai mari, ce au fost sortite omenirii dela războiul încoace. Germania sub stăpânirea cămeșilor cafenii! *Partidul tâlhăriei și al crimei a devenit stat și se organizează*“ (pag. 7. Sub'inierile ne aparțin). „Al treilea Reich al hoților și jefuitoților“ (p. 157). „*Germania întregă e o mare închisoare*... Banditismul domiește în această țară... Un american găsea că e ca și când ar governa gangoterii. E o guvernare de gangsteri, cu deosebire că gangsterii își riscă pielea pe eând național-socialiștii n'au riscat niciodată nimic“ (p. 247).

Di G. Millian-Maximin prezintă o carte de reportaj despre Germania de azi: *15 zile în „imperiu” lui Hitler* — (ed. Adevărul, 244 pag. Lei 50) Se înșiră acolo observațiile unui spectator de altă factură sufletească decât cea național socialistă. Autorul tinde însă să rămână obiectiv și imparțial.

Di M. refuză dela început să acorde regimului hitlerist caracterul de „revoluționar”. „Oricât ar vrea să aibă gloria, prestigiul unei revoluții, regimul actual nu e rodul unei revoluții. Numai ceea ce a făcut după instalarea lui la putere s'ar putea numi o revoluție, deși orice spirit obiectiv nu poate vedea aici decât dictatura groaznic de violentă și de brutală a unui partid care a acaparat toată puterea în stat“ (p. 7). Batalioanele de asalt asigură lui Hitler mână liberă. Partidele au fost desființate, aparatul de stat epurat de elementele „suspecte” ca să nu se găsească nici o piedecă în fața ordinilor dela centru. Führerul a centralizat în mâna lui puterea ca odinioară Bismark iar colaboratorii lui sunt instrumente cari execută fără să discute. Numai că — zice Di M. — „Bismark ținea în seamă o lege, o instituție, un drept, avea conștiința unui adevărat bărbat de stat. Hitler nu are astfel de scrupule și frâne. El nu cunoaște altă convingere, alt criteriu, altă judecată, decât voința lui impulsivă... El nu îngăduie să se rostescă și numele altui om politic decât al lui. El, poporul, El, Statul, — așa e bine pentru Germania. Așa a hotărât, așa a realizat“ (p. 26-27).

Disciplinați, hitleriștii „lucrează scurt, precis și cu toată forța deodată“ (p. 27). Nu există ezitări, nici tergiversări. Deaceia au reușit ca într'un timp scurt să facă atâtea lucruri, unele revoluționare.

Și după ce autorul menționează versunile despre nebunia și cocainomania lui Göring, pederastia lui Röhm și altele, încheie cu un prognostic: „hitlerismul nu va dura. El e de o factură ideologică și de o esență sufletească mult inferioară și fascismului italian și bolșevismului rusesc. Oamenii cari l-au creat, oamenii cari îl conduc, nu sunt nici genii, nici talente. Sunt elemente inferioare. Ei n'au într'ânsii decât vigoarea urii, tenacitatea cruzimii. Ei au călcat și au batjocorit toate principiile morale

pe cari s'a întemeiat conviețuirea oamenilor de când revoluția franceză a eliberat popoarele" (p. 264).

Sunt, în cartea D-lui M., fixate părerile unui spirit care știe să observe însă nu sesizează decât suprafața faptelor nu esențialitatea și adevărul lor sens. Deaceea nu reușește să fie imparțial și obiectiv.

Trebuie menționat aici și studiul d-lui Ion Călugăru apărut în *Vremea* din 22 Oct., 29 Oct. și 5 Nov. 1933 — intitulat „Adolf Hitler”. Tot efortul autorului se concentrează în creionarea fizionomiei spirituale a conducătorului național-socialist; face un istoric al vieții lui Hitler și încadrează activitatea lui în mijlocul evenimentelor cari i-au favorizat și asigurat succesul.

Este un studiu fără culoare, făcut dela distanță, după autori.

O deosebită atenție merită cartea d-lui P. Pandrea: *Germania hitleristă* (ed. Adevărul, pag. 344, Lei 80). Coperta brună o face deosebit de atrăgătoare iar subtitlul „documente, idei, oameni” fixează preocupările autorului.

Serios cunoscător al germaniei, dl P. deși păstrează stilul gazetăresc, depășește reportajul, prezentându-ne un studiu sociologic care, într'o viziune de ansamblu, cuprinde complexul vieții sociale și politice al Germaniei de azi, așa cum se trăiește în case, grădini publice, pe stradă, la spectacole, întruniri etc., din cari ese la iveală un nou fel de a gândi, simți și voi al nemților, cu o nouă morală, în plină formațiune. Defilează pe dinaintea cititorului oameni de toate categoriile, în special reprezentanții politicii hitleriste, conturați prin dibace trăsături de condei: Moeller von den Bruck »panaș ideologic pentru o bandă de haiduci politici»; aristocratul latifundiar Fr. von Papen; A. Rosenberg care „a pus ideia superiorității rasei nordice pe prima linie în doctrina hitleristă” și vrea să joace rolul „continental al lui Talleyrand pe lângă noul Napoleon teuton”; Dr I. Goebbels »talent remarcabil de calomniator moșic” și admirabil regisor al „kolosal”-elor demonstrații de mase căruia d-l P. îi profetește moartea prin spânzurătoare; H. Göring „Danton al revoluției mic-burgheze germane” reprezintă „bestialitatea ridicată la rangul de acțiune politică”; Fr. Seldte, H. Schacht, Neurath, Röhm, Dr Frick, etc., până la Adolf Hitler „noul Napoleon teuton”, „Dalai-Lama mișcării” care »se visează al doilea Bismark”.

Bogăția de informații, stilul viu și colorat, face deosebit de atrăgătoare și instructivă cartea d-lui P. cu toate că autorul are vădite simpatii pentru cei năpăstuiți a căror cauză o apără, acuzând pe național-socialiști de „huliganism”. Aceasta însă nu scade valoarea lucrării.

I. C. N.

Mihai Eminescu: Opera I. Poezii. Ediție îngrijită de Constantin Botez. Cultura Națională, București, 1933 (592 p., 250 lei).

Dorința de a pătrunde opera lui M. Eminescu, a produs în ultimul timp o adevărată pleiadă de „eminescologi“. Volume după volume apar de sub tipar: ediții de poezii și proză, studii asupra vieții poetului — portretul fiziologic —; altele analizând laturi din operă ori motive din viața psiho-nervoasă, — toate tind la înțelegerea până 'n adâncuri a procesului eminescian de creație artistică.

Ținta însă nu putea fi ajunsă fără o ediție definitivă, completă și amănunțită, cuprinzând întreaga creație artistică și de cugetare a marelui poet. Problema ediții lui Eminescu a preocupat pe mulți critici și 'n special pe dl prof. G. Gbrăileanu.

Se știa însă și până acum că opera lui Eminescu ca și a lui Caragiale, n'a fost o suflare de spirit, o ușurare de stări sufletești, ci o adevărată creație, isvorită din simțire și gândire adâncă, mistuitoare, împreună cu o pedantă și meticuloasă muncă de atelier. Eminescu întreg era deci acolo între piesele și materialul atelierului său de lucru. Acolo trebuia căutat.

Di C. Botez, cercetând patru ani de zile, toate manuscrisele lui Eminescu, păstrate la Academia Română — 43 caete cu 15 176 pagini — servește literelor românești, pe lângă editarea strict cronologică și originală a poeziilor, și enormul material poetic lucrat, ori care-și aștepta prelucrarea, rămas dela poet în variantele și'n notele făcute cu prilejul scrierii unei poezii.

Ediția dsaale adresată specialiștilor cuprinde în partea întâia toate poe-

ziile publicate de autor ori editori iar în partea a doua, note descriptive și istorice precum și variantele fiecărei poezii.

Cercetătorul de ori unde, cu această ediție în mână poate urmări procesul de creație artistică a oricărei bucăți, căci ea îi servește toate fărimiturile de marmură sărite din daltă ori tăiate, dar neutilizate, în construcția ei ultimă.

„Cultura Națională“ de sub conducerea dlui Al. Rosetti a făcut un mare serviciu criticei pentru studierea lui Eminescu. Execuția ireproșabilă corespunde măreției operei.

Astfel abia după aproape cincizeci de ani dela moartea poetului, opera lui începe să fie tratată cum i se cuvenea. Figura lui

„... de mult s'a stins în drum

„In depărtări albastre

„lar raza ei abia acum

„Luci vederii noastre“.

Cezar Petrescu: Apostol, roman. Buc. Edit. Cugetarea, 1933.

Al doilea roman, al dlui C. P., dedicat satului. Tema asemănătoare cu cea din „Popa Tanda“ a lui Slavici. Satul „Ponoare“ este ridicat dela starea de robie la cea de comunitate cetățenească conștientă. Lascăr Sofian, boerul de factură veche, și politicianii lumii noi i se pun împotriva, dar munca lui idealistă și perzistentă îl duce la isbândă.

Lipsește din roman atmosfera reală și complexă a satului românesc vechiu și nou. Forma, în general, ornamentată, precisă și expresivă, plus, fondul constructiv, fac lectura cărții plăcută și captivantă înșirându-o între puținele cărți bune ale anului.

BLAJUL

REVISTĂ DE CULTURĂ

Apare odată pe lună sub îngrijirea unui comitet

COMITETUL DE EDITURĂ: *Dr Vasile Aftenie, Ioan Arieșan, Olimpiu I Barna, Pompeiu Bârlea, Liviu Chinezu, Nicolae Comșa, Ion Covrig, Petru Cristea, Dr Ioan Cristea, Isaia Cristian, Pavel Dan, Iosif G. Evrard, Dr Virgil Fulicea, Dr Coriolan Pop-Lupu, Dr Nicolae Lupu, Mătieș Ioan, Teodor Megieșan, Ademar Merckx, Emil Mesaroș, Iuliu Moga, Octavian Modorcea, Ioan Moldovan, Ovidiu Neamțiu, Augustin Nemeș, Victor Oros, Emil Pintican, Alexandru Pol, Dr Gavrilă Pop, Filip Pop, Dionisie Popa Laurian Puia, Ioan Radocea, Ioan Rinea, Dr Leon I. Sârbu, Virgil Stanciu, Virgil Stoica, Vasiliu Suciú, Dr Ioan Suciu, Dr Septimiu Todoran, Nicolae Țarină.*

Secretar de redacție: **NICOLAE COMȘA**

Abonamentul anual	Lei 180
„ pentru instituții, autorități și străinătate	Lei 300
Exemplarul	„ 18

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

B L A J, str. Regele Ferdinand, 23.